

A kolozsvári János Zsigmond Unitárius Kollégium földtani gyűjteményének „újjászületése”

The re-established geological collection of the János Zsigmond Unitarian College from Cluj

KIS Boglárka Mercedesz¹, GAZDA Flóra², CSUTAK Róbert¹, LÁSZLÓ Ákos¹, COCÁRA Anett¹, KÖVECSI Szabolcs Attila¹, BODOR Botond¹, SILYE Lóránd¹

¹Babeş–Bolyai Tudományegyetem,
Biológia és Geológia Kar, Geológiai Intézet, Kolozsvár,
M. Kogălniceanu utca 1 szám

²János Zsigmond Unitárius Kollégium, Kolozsvár, 1989. december 21 sugárút, 9. szám

Abstract

We present the re-established geological collection of the János Zsigmond Unitarian College from Cluj. The re-establishment and the inventory works have started in 2023 and they are still in progress. During the inventory several peculiar minerals and fossils were revealed that were given by former students of the school since the late 19th Century. The collection suffered substantial loss during the political changes of history, still it is one of the richest high-school geological collection of Transylvania.

Keywords: geological collection, students, János Zsigmond Unitarian College

Kulcsszavak: János Zsigmond Unitárius Kollégium, geológiai gyűjtemény, diákok

1. BEVEZETŐ

A kolozsvári János Zsigmond Unitárius Kollégium, dr. GELEI József nevét viselő biológiai és geológiai múzeuma az iskola 450. éves fennállásának tiszteletére, 2007-ben nyílt meg. A múzeum névadója az árkosi származású dr. GELEI József zoológus (1885-1952), aki a Kolozsvári Unitárius Kollégium növendéke és tanára volt.

Az iskola munkatársai a már meglévő biológiai és geológiai szertár anyagának egy részét restaurálták és a legjobb tudásuk szerint rendezték el, hogy a diákoknak egy használható, látványos múzeumi anyagot biztosítsanak. Akkoriban már felvetődött, hogy jó lenne még 1-2 év restaurálási munkálatot rászánni a gyűjteményre, amely során leltározásra és rendszeresítésre kerül a meglévő gyűjtemény.

2023 év tavaszán, az iskola kérésére kezdtük el a geológiai gyűjtemény rendszerezési munkálatát, amely mai napig is tart.

2. LETÁROZÁSI MUNKÁLATOK A MÚZEUMBAN

A leltározási munkálatok az eddigiekben egy hosszú, már-már végeláthatatlan, de minden ráfordított percet megérő munkának bizonyult. Nem telt el olyan alkalom a tevékenységeink során, amikor ne fedeztünk volna fel valami újat, érdekeset, úgy a földtani, mint a biológiai részen. Mindkét csapatban végig túlnyomóan pozitív hangulat uralkodott, összhangban dolgoztak oktatók és diákok egyaránt.

Ezt a folyamatot csupán még érdekesebbé tették azok az információk, amelyek a Hungaricana.hu-ra feltöltött, 1879-től 1943-ig terjedő iskolai értesítőkből kerültek elő az évek során kapott adományokról és beszerzésekről [4, 3]. Ez a múzeum számos tárgyának eredetére fényt derített, főleg az egyedi példányok esetében. A múzeum tárgyainak nem elhanyagolható része a régi lelkes diákok adománya volt, amelyeket biológia, illetve ásványtan órákra gyűjtöttek össze: néhány kiemelni való példa az 1882. február 3-án Kolozsvár határába becsapódott meteorit két darabja, amelyet egy CSOBANÉZI Pál nevű diák adományozott a múzeumnak [5], vagy POLYÁNSZKY Dénes magyar királyi csendőr százados által, 1899-ben adományozott 60 darab „máramarosi gyémántot” [1], és egy 1912-ben Magyarai főmérnöktől kapott kősó darab, amelyben víz- és levegő zárványok is voltak [2].

Ennek ellenére rengeteg olyan pontatlan, vagy túlzottan általánosító feljegyzés készült az évek során, amely, bár feljegyzti az adományozót vagy az adomány pontos dátumát, de nem írja le a tényleges ásványokat,

így beazonosíthatatlanná teszi őket. Ezt az a tény is nehezíti, hogy az idők során, főként a politikai rendszerváltások során a leltárok egy része elveszett. Ilyen feljegyzésre pár példa: egy Belgrádban lakó HOFFMAN Felix nevű mérnök 1891-ben adományozott 17 ásványt a múzeumnak [7]. A császári és királyi kamarás, a János Zsigmond Unitárius Kollégium egykori növendéke, 1887-ben egy 359 darabból álló ásványgyűjteményt adott az iskolának, ásványtartó fiókkal együtt [6]. Az egyetlen dolog, ami ezek rendezését segítheti, hogy az 1886-ban készített közel 500 darab ásványtartó skatulyába helyezett ásványok és kőzetek gyűjtési körülményei többnyire fel vannak a skatulyák falaira, aljára írva. Ezeket az eddigiekben a kiállítószekrényekben tárolták s az évek során keveredtek egymással, de még mindig lényegesen könnyebb őket így beazonosítani, mint a többi, eddigiekben leltározatlan darabot.

Rendkívül sok nagyon érdekes és értékes ásvány került elő, ezek között voltak olyanok is, amelyek Erdélyben azonosítottak/írtak le először a világon (pl. a nagyágit, ami egy tellúr tartalmú szulfid ásvány). A tárgyak adományozóikhoz, beszerzési körülményeikhez való csatolása és a teljes leltár elkészítése még folyamatban van.

A geológia részlegén a munkafolyamat főként az adott minták sorszámozásából, minden róluk megtalálható adat gondos feljegyzéséből és leltárba való bevezetéséből áll. Ugyanakkor nagyon fontos beazonosítani az egyes példányokat és a globálisan elfogadott rendszertani szempontok alapján rendszerezni is őket. Ugyanakkor ki kell jelölni azokat a különösen szép vagy tudományos szempontok miatt érdekes ásványokat, kőzeteket vagy őslényeket, amelyek a jövőben létrehozandó állandó kiállítás részei lehetnek.

Számos ásvány származik az unitárius Aranyos-mentéről, amelynek települései (Verespatak, Aranyosbánya, Abrudbánya, Brád) római korok óta ismert az arany, ezüst és más színesfém bányáiról. Olyan eset is előfordult, ahogyan az értesítőkből kiderült, hogy a hajdani verespataki unitárius lelkész adományozott (valószínűleg terméсарanyat) a kollégiumi gyűjteménynek [5]. Nagyon szép terméсарany, termésezüst, különböző szulfid ásványok: galenit (ólom-szulfid), szfalerit (cink-szulfid), antimonit (antimon-szulfid), pirit (vas-szulfid) gazdagítja a gyűjteményt. Különleges bányavirágokat (nagy méretű, saját alakú, szépen kifejtett ásványokat tartalmazó példányok) is találunk a gyűjteményben, valószínűleg olyan bányákból, tárnákból, amelyek ma már nem léteznek, mert a bezárásuk után ellepte őket a talajvíz. Továbbá számos, más ásványosztályhoz tartozó példány is gazdagítja a gyűjteményt: karbonát-ásványok, szulfátok, szilikátok, oxidok, valamint számos kőzet, a kőszéntől a gránitig.

Ami az őslénytani gyűjteményt illeti, a Kolozsvár környéki középső-felső eocén korú (kb. 48-34 millió éves) kőületek alkotják a gerincét, többségében kagylók, csigák és tengeri sünök kőbelei és fosszilis vázai. A kagylók közül főként az osztrigákhoz tartozó *Pycnodonte gigantea*, *Crassostrea transilvanica* és *Vulzela dubia transilvanica* vázelemei uralkodnak. A csigák esetében a gyűjteményben levő példányok túlnyomó részben a *Turritella*, *Cassidaria* és *Hippochrenes* nemzetségekhez sorolhatók, míg a tengerisүн példányok zöme az *Echinolampas* és *Eupatagus* nemzetséghez tartoznak. A fent említetteken kívül a gyűjtemény olyan érdekeségeket is tartalmaz, mint 2 részleges mamut zápfog és egy darab emlős borda, ami nagy valószínűséggel egy tengeri tehén (szirén) bordája lehetett. A mamut fogak eredete kétséges, de a szirén borda feltehetően ugyancsak a Kolozsvár környékén több helyen előbukó eocén korú Kolozsvári Mészköből származik.

3. TERVEK ÉS LEHETŐSÉGEK

Összegezve, a múzeum felújítása halad a rajta dolgozó önkéntesek erőfeszítéseinek köszönhetően, azzal a céllal, hogy megőrizze a fakó cetlik, impozáns faszekrények és megsárgult formalin keltette atmoszférát, de mégis kutatási és oktatási célokra egyaránt felhasználhatóvá tegye a dr. Gelei József Természettudományi Múzeumot. A gyűjtemény több, mint 1000 ásvány, kőzet és fosszília példányt foglal magában, amely, ha a rendszerező munkát sikerül befejezni, nemcsak az iskola, hanem az egész város számára látványosságként szolgálhat. Bátran fogalmazhatunk úgy, hogy ez a gyűjtemény, Erdély egyik leggazdagabb középiskolai geológiai gyűjteménye.

IRODALMI HIVATKOZÁSOK

- [1.] BOROS S, 1900: *A Kolozsvári Unitárius Collegium papnevelő intézet, államilag segélyezett főgymnasium és elemi iskola értesítője az 1899-1900 tanévről*, XXI. Évfolyam, Nyomtatott Gámán J. örökösénél, 160, Kolozsvárt
- [2.] GÁL K., CSIFÓ S., 1913: *A Kolozsvári Unitárius Kollégium papnevelő intézet, áll.seg. főgimnázium, elemi iskola értesítője az 1912-1913-ik iskolai évről*, XXXIV. évfolyam, Nyomtatott Gámán János örököse könyvnyomdájában, 220, Kolozsvár.
- [3.] GÁLFFY, Zs. 1944: *A Kolozsvári Unitárius Kollégium Gimnáziuma évkönyve az 1943-1944.tanévről az iskola fennállásának 376.évében*, Lengyel-nyomda, 60, Kolozsvár.
- [4.] KOVÁCS J., 1880: *Értesítő az unitárius vallásközönség iskoláiról az 1879-1880-ik tanévben, a nevelésügyi bizottság megbízásából*, Nyomtatott K. Papp Mikló örökösénél, 80, Kolozsvárt.
- [5.] Kovács, J.: 1883: *Értesítő az unitárius vallásközönség iskoláiról az 1882-83.-ik tanévben a nevelésügyi bizottság megbízásából*, Nyomtatta a Magyar Polgár Nyomdájában K.Parr Miklós örökösénél, 84, Kolozsvárt
- [6.] KOVÁCS J. 1888: *Értesítő az Unitárius vallásközönség iskoláiról az 1887-88-ik tanévben*, IX évfolyam, Ajtai K. Albert Könyvnyomdája, 86, Kolozsvártt.
- [7.] Ulár, P., 1892: *Az unitárius vallásközönség felsőbb iskoláinak és az ezekkel kapcsolatos elemi iskoláknak értesítője az 1889-92-ik tanévről*, XIII.évfolyam, Nyomtatott Ferdinánd, Gombos és Sztupjárnál, 94, Kolozsvártt.